

Грегірчак Д.Б.

Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка

ISSN 2521-1927

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ СУСПІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

науково-педагогічний журнал

№11'2023

СумДПУ

Свідоцтво про Державну реєстрацію **КВ № 19539-9339 Р**
від 16.10.2012 р.

УДК 336.6
ББК 85(4УКР)

Теорія та методика навчання суспільних дисциплін: науково-педагогічний журнал, вип.11 / Заг. ред. доц. Мошак С.І. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023, 111 с.

Рецензенти:

Пометун О.І. – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, (Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ);

Рябово Л.Т. – доктор педагогічних наук, професор (Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький).

Редакційна колегія:

Мошак С.І. – головний редактор, кандидат педагогічних наук, доцент (Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка);

Гушан Н.М. – доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти (Інститут педагогіки НАПН України);

Грищенко А.П. – доктор педагогічних наук, професор (Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка);

Докашешко Г.П. – доктор історичних наук, професор (Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», м. Дніпро);

Ковяда І. А. – доктор історичних наук, професор кафедри методології та методики суспільних дисциплін Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, професор, заслужений працівник освіти України

Ладиченко Т.В. – кандидат історичних наук, професор (Український державний університет імені М. Драгоманова);

Поліщук Ю.В. – кандидат історичних наук, доцент (Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка);

Іваній О.М. – кандидат педагогічних наук, доцент (Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка);

Денісюков С.С. – кандидат філософських наук, доцент (Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка);

Мелещенко Т.В. – кандидат історичних наук, професор (Український державний університет імені М. Драгоманова);

Бакка Т.В. – кандидат педагогічних наук, доцент (Український державний університет імені М. Драгоманова);

Трощько Т.В., кандидат історичних наук, доцент (Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка);

Ремех Т. О. – кандидат педагогічних наук, старший дослідник, завідувачка відділу суспільствознавчої освіти (Інститут педагогіки НАПН України)

У журналі представлені статті, що відображають сучасний стан досліджень у галузі навчання соціально-політичних та суспільних наук. Розглядаються питання історії, теорії, методики організації навчального процесу в загальноосвітній та вищій школі, історії науки і техніки.

Для науковців, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів.

The articles which represent the modern consisting of researches of industry of studies of socio-political and public sciences are presented in collection of scientific labor's. The questions of theory, history, method of organization of educational process are examined to general and higher school.

For research workers, graduate students, students of higher educational establishments.

Журнал внесено до міжнародних наукометричних баз даних International Standard Serial Number: ISSN 2521-1927.

Друкується за рішенням вченої ради Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка від 27 листопада 2023 р.

© СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2023

Грегірчак Дмитро,

канд. політ. наук, викладач-методист
ВСП «Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
Мукачівського державного університету»
м. Мукачево, Україна

ФЕНОМЕН КРИТИЧНОГО МІСЛЕННЯ В ПАРАДИГМІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Освітня реформа, що лежить в основі концепції Нової української школи (НУШ), виникала необхідність оновлення методів і прийомів, що застосовуються в навчанні, а також запровадженні інноваційних технологій формування загальних і предметних компетентностей здобувачів освіти [2]. Сучасне суспільство потребує громадян, які здатні адаптуватися до мінливих реалій життя, здатні приймати нестандартні рішення, творчо підходити до вирішення проблем, оцінювати результати своєї діяльності, вміти мислити критично.

Провідною тенденцією освітніх інновацій на сучасному етапі функціонування соціального інституту освіти, зокрема і в рамках НУШ, є технологія розвитку критичного мислення. Як відомо, ця педагогічна новація прийшла зі США, де вона почала активно впроваджуватися в другій половині ХХ століття і пов'язана з ім'ям Метью Ліпмана, відповідно до рекомендацій якого, освітній процес потрібно переорієнтувати зі стандартної парадигми передачі готових знань на методику формування критичного мислення. За таких умов учні класу разом з учителем перетворюються на колектив дослідників. Навчання відбувається шляхом діалогу, у процесі якого народжується істина. Слід відзначити, що сучасні освітні стандарти вимагають відмову від репродуктивного стилю навчання та переходу до нової освітньої парадигми, що ставить у пріоритет пізнавальну активність та самостійність мислення учнів. А самостійність мислення неможлива без його критичності.

Значна кількість дефініцій поняття «критичне мислення» пояснюється складністю самого феномену. Поняття «критичне мислення» у перекладі з давньогрецької мови означає «мистецтво аналізувати». Витоки наукового поняття «критичне мислення» сягають у філософію освіти Дж. Дьюї. Якщо уважно проаналізувати працю Дж. Дьюї «Педагогіка і психологія мислення», то побачимо зв'язок між його трактуванням рефлексивного мислення і визначеннями критичного мислення сучасними дослідниками. За Дж. Дьюї, рефлексивне мислення – це активний, наполегливий і уважний розгляд думки або форми знання з урахуванням підстав, на яких вони засновані та аналіз подальших висновків, до яких вони ведуть. Західні науковці, зокрема, психолог Д. Халперн розглядає критичне мислення як використання когнітивних технік або стратегій, які збільшують імовірність одержання бажаного кінцевого результату. М. Скрівен і Р. Пол доповнюють, що це «інтелектуально впорядкований процес активного і умілого аналізу,

концептуалізації, застосування, синтезування й оцінки інформації, отриманої або породженої спостереженням, досвідом, міркуванням або комунікацією, як орієнтир для переконання і дії» [6, с. 29]. Згідно з вітчизняною дослідницею О. Пометун, критичне мислення – це особливий спосіб мислення, який поєднує аналіз, синтез й обґрунтоване оцінювання достовірності інформації; здатність бачити проблему, визначати її причини, передбачати наслідки, формулювати гіпотези; генерувати ідеї та відстоювати свою позицію на основі фактів та аргументів; прийняття свідомого рішення [3].

Український науковець С. Терно визначає критичне мислення як мислення усвідомлене, самостійне, рефлексивне, цілеспрямоване, обґрунтоване, контрольоване та самоорганізоване [5].

Отже, під критичним мисленням ми розуміємо набір мисленнєвих операцій, набуття яких передбачає використання людиною розумових операцій найвищого рівня, які вона застосовує для формулювання обґрунтованих висновків, оцінки та здійснення свідомого вибору.

Слід детермінувати ознаки, які відрізняють процес критичного мислення від його протилежності – догматичного мислення. Так, догматичному мисленню притаманні: некритичність, консерватизм, абсолютна віра в авторитети. Натомість, для критичного мислення характерні: відкритість для сумнівів, самостійність та гнучкість, пошук доказів та верифікація будь-яких знань. Що стосується сутнісних характеристик критичного мислення, то Д. Клустер виділяє наступні:

- 1) критичне мислення є мисленням самостійним;
- 2) інформація є відправним, а аж ніяк не кінцевим пунктом критичного мислення;
- 3) критичне мислення починається з постановки питань і з'ясування проблем, які потрібно вирішити;
- 4) критичне мислення прагне до переконливої аргументації;
- 5) критичне мислення є мисленням соціальним (будь-яка думка перевіряється і відточується, коли нею діляться з іншими) [4, с. 7-8].

Таким чином, можемо виокремити такі складові поняття «критичне мислення»: перша – операціональна (критичне мислення має бути раціональним, логічно обґрунтованим, цілеспрямованим), друга – аксіологічна (готовність людини до критичного перегляду своїх ціннісних переконань), третя – соціальна (можливість доводити свою думку, не завжди погоджуватись із загальноприйнятими речами, чути та розуміти інших).

Актуальність критичного мислення зумовлюється особливостями сучасної моделі інформаційного суспільства. Інформація набуває якісно нових функцій, адже інформаційна революція передбачає вдосконалення не лише техніки та технологій, але й людини, передусім її мислення. У найближчому майбутньому, передбачає Р. Пауль, головним капіталом буде вже не сама інформація, а її ефективний виробник. Отже, здатність обробляти інформацію буде підвищуватися в ціні, відповідно й навички критичного мислення стануть запорукою успіху в інформаційному суспільстві. Друга причина актуальності

розвитку критичного мислення через освітні технології – це вагомий вплив на формування демократичного суспільства, оскільки в демократичному суспільстві на перше місце випливають здібності та готовність оцінювати ситуацію критично.

Метою сучасної освіти постає не людина, що оволоділа сукупністю певних знань, умінь та навичок, а – творча, самостійна, вільна особистість, здатна до саморозвитку та засвоєння потрібних в житті знань, умінь та навичок. А цього можна досягти лише розбудовуючи систему освіти на засадах особистісно-орієнтованого навчання, що передбачає зміщення акценту з інформаційно-гностичного підходу на розвивальний та діяльнісний. Щоб навчити учнів мислити критично, необхідне розумне керівництво з боку вчителя, який, зі своєї сторони, спрямує увагу учнів у правильному напрямку, навчить робити висновки і знаходити рішення, щоб кожен учень міг розвинути свої творчі можливості. А для цього необхідно кожен урок в закладі освіти перетворити на урок мислення, спілкування, урок-діалог. Уроки повинні проходити у формі ігор, дослідів, експериментів, що дозволить учням краще зрозуміти та запам'ятати навчальний матеріал, а також збагнути, як використовувати набуті знання у повсякденному житті. Адже, критичне мислення розвивається краще та швидше, якщо на уроках учні постійно активно шукають інформацію, співставляють здобуті знання з власним практичним досвідом. Учні повинні навчитися піддавати сумніву достовірність отриманої інформації, робити висновки, приймати рішення, вивчати причини та наслідки різноманітних явищ. Відтак, використання такої технології сприяє ефективнішому засвоєнню знань, адже інтерактивність методики формування навичок критичного мислення спрямована не на запам'ятовування, а на вдумливий процес пізнання, на постановку проблеми та пошуки її вирішення [1, с.11]. Таким чином, найсуттєвішою рисою методики розвитку критичного мислення є залучення учнів до розв'язання проблемних задач шляхом використання проблемних методів та інтерактивних форм навчання, що передбачають науковий діалог та рефлексію пізнавальної діяльності.

Підсумовуючи, відзначимо, що формування та розвиток навичок критичного мислення вимагає системної організації. Системне впровадження цієї освітньої технології в закладах освіти в рамках концепції Нової української школи сприятиме тому, що всі учні поступово опанують її не лише як навчальну технологію уміння самостійно вчитися, критично мислити, а й використовуватимуть свої знання у повсякденному житті. В результаті, саме завдяки критичному мисленню традиційний процес пізнання набуде індивідуальності та стане свідомим, безперервним та продуктивним.

Література

1. Дука Т. Розвиток критичного мислення у дітей молодшого шкільного віку мовно-літературної освітньої галузі засобами інноваційних технологій. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2022. Вип.4. С. 9-15.
2. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

3. Пометун О.І., Сущенко І.М. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи. Київ: Освіта. 2017. 96 с.
4. Розвиток критичного мислення молодших школярів в умовах Нової української школи: методичний посібник / укл. Н. Б. Ларіонова. Харків: «Друкарня Мадрид», 2019. 64 с.
5. Терно С. О. Методика розвитку критичного мислення школярів у процесі навчання історії. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2012. 70 с.
6. Шквир О. Критичне мислення молодших школярів: сутність і особливості. *Модуль і ршок*. 2019. № 4. С. 27-32.

Кудрявець Дар'я,
магістрантка факультету філології,
історії та політико-юридичних наук
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
м. Ніжин, Україна
Желіба Олександр,
канд. пед. наук, доцент,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
м. Ніжин, Україна

ІНФОРМАЦІЙНА ПЕРЕНАСИЧЕНІСТЬ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, ЯК ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧОЇ ОСВІТИ У ХХІ СТ.

Сучасна система вищої освіти, яка належним чином відповідає потребам сучасності, відіграє важливу роль у підвищенні якості людського потенціалу. Вона сприяє створенню нових ідей, є каталізатором економічного та соціального розвитку суспільства в цілому. Інформаційна перенасиченість та глобалізація дійсно становлять серйозні виклики для розвитку суспільствознавчої освіти у ХХІ столітті.

Поговоримо про ці дві проблеми докладніше.

Інформаційна перенасиченість передбачає наступні елементи:

1. Завищена доступність інформації: Завдяки інтернету та медіа, інформація стала легкою доступною і загальнодоступною. Це може призвести до перенасичення інформацією, яке ускладнює здатність вибирати, аналізувати і оцінювати інформацію.
2. Критичне мислення: Сучасний освітній процес повинен акцентувати на розвитку навичок критичного мислення та здатності аналізувати інформацію з різних джерел, враховуючи біас та достовірність джерел.
3. Інформаційна грамотність: Освіта повинна навчати людей використовувати інтернет, соціальні мережі та інші джерела інформації з етичної та безпечної точки зору [2, с. 11].

ЗМІСТ

<i>Рябова Л.</i> ОСВІТНІ ПРОГРАМИ З ПРЕДМЕТНОЇ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 014.03 СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ІСТОРІЯ): АКТУАЛЬНІ ВИМОГИ.....	3
<i>Гнатенко П., Савенко В.</i> СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧА ОСВІТА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ СВІТОВИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЗМІН.....	9
<i>Нометун О.</i> РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ПІДРУЧНИКА ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «ДОСЛІДЖУЄМО ІСТОРІЮ І СУСПІЛЬСТВО».....	12
<i>Цісарний В.</i> МІЖКУЛЬТУРНИЙ КОУЧИНГ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА СТРАТЕГІЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРЕДМЕТНОЇ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 014.03 СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ІСТОРІЯ) В УМОВАХ ОСВІТНЬОЇ РЕФОРМИ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ОСВІТНЬОЇ ДИПЛОМАТІЇ ХХІ СТОЛІТТЯ: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ДИСКУРС.....	14
<i>Ковида І., Борчук С., Романенко В.</i> ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ СУЧАСНОГО КІНОМИСТЕЦТВА.....	19
<i>Бондар І.</i> ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ ВІДПОВІДНО КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	24
<i>Боровець І.</i> ІСТОРІЯ В СТРУКТУРІ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ СУЧАСНОЇ ІРЛАНДІЇ.....	27
<i>Броско І.</i> ВПЛИВ ЕТНОПЕДАГОГІКИ НА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ВЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ.....	30
<i>Желіба О.</i> ОСВІТНІ ПРОГРАМИ СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ІСТОРІЯ): ВИКЛИКИ НЕДОРЕФОРМ ТА ОСВІТЯНСЬКОГО КОНСЕРВАТИЗМУ.....	33
<i>Ковида І., Камбальова Я., Іжук С.</i> ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПРО ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ: ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ.....	38
<i>Ремех Т., Шитко О.</i> АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТА «ОСНОВИ ПРАВОЗНАВСТВА».....	42
<i>Мороз І.</i> ІНТЕГРОВАНІ ЗАВДАННЯ З ІСТОРІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ.....	45
<i>Мороз П.</i> РОЛЬ ШКІЛЬНОЇ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	47
<i>Моцак С.</i> ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ.....	51
<i>Сорова Г.</i> ПИТАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В НАВЧАННІ ІСТОРІЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ УЧНІВ 5-6 КЛАСІВ.....	56
<i>Федорів І., Волік П.</i> ГУМАНІТАРНА ОСВІТА В ПОСТІНДУСТРІАЛЬНУ ЕПОХУ: ВИКЛИКИ НА ШЛЯХУ МОДЕРНІЗАЦІЇ.....	61
<i>Ярмалюк Ю., Гнатенко П.</i> МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ З ПІДРУЧНИКОМ ПРИ ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ.....	65
<i>Ковида І., Шубер О.</i> СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ В НАВЧАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА ОСВІТИ: СТРАТЕГІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	67
<i>Копубай В.</i> ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРИ ВИКЛАДАННІ СУСПІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН.....	70
<i>Жовкий В.</i> СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОБОТИ З ІСТОРИЧНИМИ ДОКУМЕНТАМИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ.....	72
<i>Віссня І.</i> ПРОПЕДЕВТИЧНА ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА СТУДЕНТІВ-ІСТОРИКІВ ЗА УМОВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	76

<i>Ковалда І., Ільницький І., Пейсер І.</i> ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ІГОР ПРИ ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ ПОКОЛІННЯ «ЗУМЕРІВ» В УМОВАХ НУШ.....	81
<i>Саткович М.</i> НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА РОБОТА У ЗЗСО В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2014-2022 рр.): ПАРАДИГМА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....	85
<i>Ковалда І., Семененко І.</i> ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У 9-х КЛАСАХ В УМОВАХ НУШ З ВИКОРИСТАННЯМ ІКТ.....	90
<i>Грицько В.</i> ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ.....	94
<i>Бармак М.</i> ВИВЧЕННЯ НА УРОКАХ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ ЗАГАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА, ПРИНЦИПІВ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ, ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ НА НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ У ПЕРІОД ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ.....	97
<i>Гресірчак Д.</i> ФЕНОМЕН КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В ПАРАДИГМІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	100
<i>Кудрявець Д., Желіба О.В.</i> ІНФОРМАЦІЙНА ПЕРЕНАСИЧЕНІСТЬ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, ЯК ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧОЇ ОСВІТИ У ХХІ СТ.....	103
<i>Лемішка Д., Костюк Л.В.</i> ІННОВАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	105